

Вічеве слово. - 2000. - 24 червня. - с. 4.
Закінчення на зворотн. стор.

4 сторінка

ВІЧЕВЕ СЛОВО

24 червня 2000 року

Наша історія

Палац Потоцького в Деражному

Сільському голові Деражного Григорію Шабаровському вдалося знайти в Польщі матеріал про історію свого села - кілька сторінок з якогось сучасного польського видання. Інформація наводиться в основному лише про польську присутність в Деражному, дані багато в чому неповні, видно, що автор не мав доступу до вітчизняних джерел. Проте є в цьому документі таке, чого годі шукати в українських та радянських джерелах. Маю на увазі опис поміщицької садиби в Деражному, який, як стверджує автор, надала йому княгиня Анна Потоцька з роду Четвертинських; вдова графа Потоцького.

Деражненці називають садибу палацом Потоцького та ще іноді любовно палаціком. Збереглися, на жаль, лише руїни.

Дата зведення палацу невідома. Польський дослідник А.Прусевич в переліку палаців і шляхетських садиб, які були на Волині в 1925 році, називає його садибою Любомирських: "Деражно пов. Костопільський. Стара садиба Любомирських, що належить до Андрю, знищена". Можливо саме князі Любомирські, яким у XVIII столітті належало Деражне, і збудували тут палац. Дане ж польське джерело називає його "мешкальним будинком Подгороденського" і вказує, що на початку XIX століття "заклав тут свою садибу" Подгороденський, але називає його чомусь не Тадеушем, а Юзефом, що не відповідає істині.

До Першої світової війни палац мав вигляд довгого,

но переробили ліве та середню частину. Вліво було пересунуто головний вхід і змінено віконну систему. Пересунута середня частина отримала другий поверх, який, як і раніше, завершувався трикутною верхівкою, проте значно ширшою. На верхівці знаходився невеликий гербовий щит із зображенням Пиляви - родового герба Потоцьких. Пилява (по-іншому - Пілава) має вигляд срібного хреста з двох із половиною ramen на блакитному полі. Очевидно, саме такий герб і був

му розі, були викладені Потоцькими сірими панелями з темноглубини фільонками. Даховський значно розширив колишні вхідні сіни, які стали служити холом і одночасно головним салоном. В лівому кутку цього салону знаходилися гвинтові сходи. Крім того, будинок було обладнано ваннами, умивальнями та іншими побутовими зручностями.

На той час крім палацу збереглася якась стара невелика будівля, що була залишком невідомої споруди

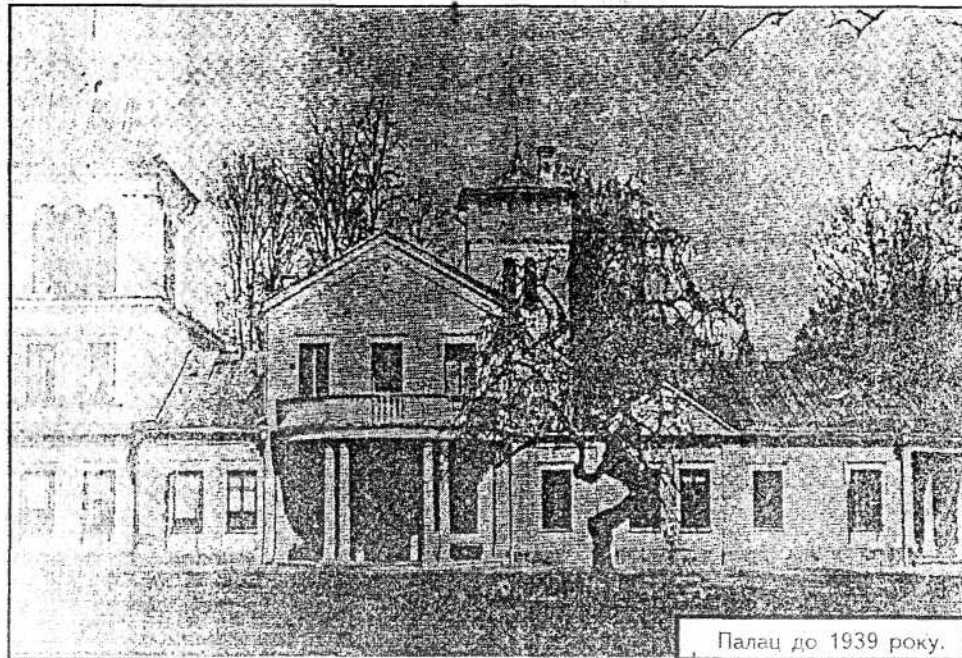
свого часу Потоцькі мали палац і завод арабських коней. Жителям Деражного доводилося в 1929 році їздити по ці меблі в Сторожів, що недалеко від Корця.

Частина м'яких меблів та обстановка кабінету походила з фірми Щербінського у Варшаві, а обстановка кількох віталень була виконана майстрами з Давидгородка. Буфет в ідально на основі креслень виготовив столяр з міста Корець, за матеріал йому послужив старий, почорнілий до коль-

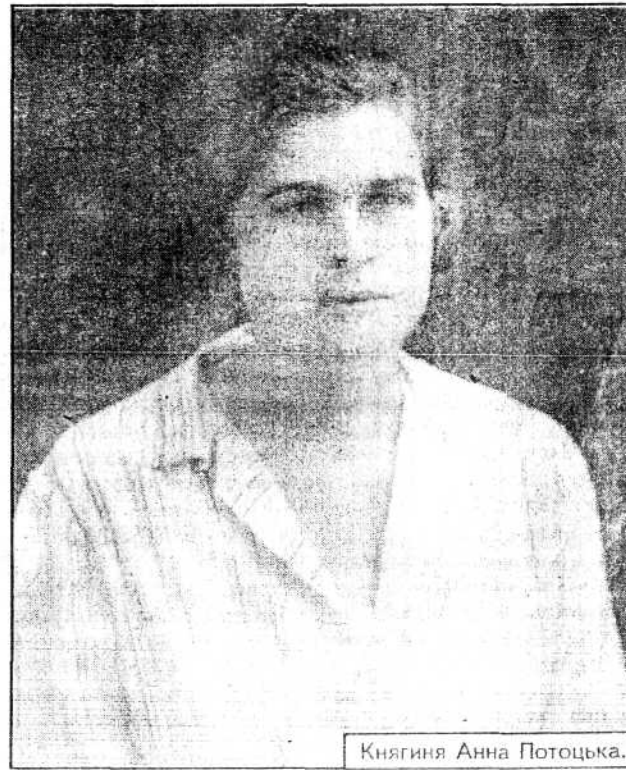
яких один зображував останнього волинського воеводу князя Ієроніма Сангушка, другий - канівського старосту Миколу Потоцького, третій - стольника Великого князівства Литовського князя Юзефа Чарторийського з Корця. Було в колекції дві картини Буше, чотири англійські гравюри з серії "The Aylesbury Grand National Museum" (Ейлс-

ник, директор Краківської школи мистецтв, майстерно володів аквареллю, малював пейзажі, мисливські сцени тощо. І ось твори таких великих митців були в Деражному в тридцятих роках. А скільки робіт невідомих майстрів! Яка мистецька галерея!.. Так і кортить сказати словами одного із сценічних персонажів: "І кому це все заважало?".

У вересні 1939 року нова влада вигнала Потоцьких з маєтку в будинок, де жили їхні слуги. Старожили розповідають, що більшовики кілька днів вивозили машинами добро з палацу. Анні

Палац до 1939 року.

Княгиня Анна Потоцька.

ку з мезоніном на головній осі. Мезонін увінчувався трикутною верхівкою у вигляді фронтона, на якому знаходився щит з гербом фундатора. З фасаду виділявся чотириколонний портик (відкрита галерея, утворена з колон). По обидва боки портика на середніх осях першого поверху знаходилися такі ж трикутні верхівки, взяті у вертикальні рами рустування (опорядження стін у вигляді каменів правильної форми або імітація такого опрорядження). З боку під'їзду фасади мали відкритий ганок з колонами. Рустування, портик, вальми та відкритий ганок надавали дуже розтягнутій споруді певної мальовничості. При трьох середніх осях паркового фасаду, що також ділився вертикально смугами рустування, знаходилася низька тераса. Будинок накривав невисокий дах, покритий гонтою.

Під час Першої світової війни через Деражне проходила лінія фронту. Як стверджує в "Путівнику по Волині" М. Орлович, в 1915 році старовинна садиба (на той час маєток належав графові Андро) була знищена російськими військами. Довгий час палац стояв у руїнах. В 1926 році гмінна рада навіть розглядала питання про перенесення на прилеглу територію базару, проте від цього рішення тоді відмовилися як від не дешевого.

У 1927 році маєток придбав граф Роман Потоцький, який вирішив не тільки відбудувати зруйнований палац, але й радикально його змінити та осучаснити інтер'єр. Справу було доручено архітекторові Тадеушу Даховському. Роботи під його керівництвом проводилися в 1928 - 1929 роках. Майже без змін було залишено вціліле праве одноповерхове крило будинку, натомість ґрунтовно

Було також розширено портик, він став складатися з двох пар висунутих колон і двох пар пристінних, на них тримався балкон, оточений балюстрадою. З лівого боку було добавлено ще два поверхи, які утворили квадратну вежу. Фасади верхнього поверху розчленовувалися трьома з'єднаннями між собою портфенетрами (вікнами, що сягали підлоги і відділялися від неї порогом, були характерними для палацової архітектури XVIII-XIX ст.), зі всіх сторін вежа була оздоблена пілястрами (вертикальними плоскими декоративними виступами). Сплющений чотирисхилий дах вежі завершувався тонким шпилем. Така ж квадратна вежа, дещо по-інакшому облаштована, знаходилася в середній частині будинку ближче до парку. Кожна її сторона мала по два високі, півкруглих зверху вікна та карніз. Вся вежа оперізувалася широким поясом, поділений на панелі, і мала такий же дах, як і фронтальна. Дах старих фрагментів будинку було залишено в первісному вигляді.

По закінченні розбудови будинку набув рис італійських вілл та палаців, які зводив у Польщі Францішек Марія Ланці, польський архітектор XIX століття італійського походження.

Що стосується інтер'єру палацу, то він мав тільки залишки колишнього. З часу побудови палацу до двадцятих років XX століття без змін залишилися лише чотири великі кімнати правого крила. Дві з них, найімовірніше, колись були салонами, один з боку під'їзду, інший зі сторони парку. Замість дверей салони з'єднувалися між собою широким проходом з колонами по боках. Деякі з кімнат зберігали на стелях давні ліплені прикраси. Стіни однієї з кімнат, що знаходилася на передньо-

му замку, в документах Деражненського костелу за 1819 рік згадується якийсь замок, в ньому знаходилася одна з каплиць костелу. Чи називали тоді замок палац, чи може мали на увазі цю загадкову споруду - невідомо. Можливо, саме тут треба шукати сліди монастиря або караїмської кенаси, про що вже якось йшлося у "Вічевому слові". Будинок служив Потоцьким складом, згодом флігелем і коморою для збіжжя.

Кулукочи маєток, Потоцькі застали там два невеликі столи в стилі Людовіка Філіпа - французького короля Людовіка Філіпа I (1830-1848рр.). В Польщі до цього стилю іноді відносили меблі, виготовлені в стилі Людовіка XV (перша половина XVIII ст.). Впродовж кількох років Потоцькі повністю умеблювали будинок. Меблі в палаці основному були ті, які вдалося врятувати в 1917 році з Антоніні. Йдеться про нинішнє селище Антоніни Красилівського району Хмельницької області, де

виловлені з річки Корчик.

До 1939 року Потоцькі зібрали в Деражному досить велику колекцію антикварних речей та творів мистецтва. До найцінніших належали багато різьблена стара автентична гданська шафа та дерев'яна колиска, зонайменше з XVIII століття, перероблена на жардиньрку (підставку для квітів), подарована колись Потоцьким княгинею Марією Четвертинською з дому Весель. Був також стоячий годинник з циферблатом вгорі, датований, ймовірно, XVII століттям, походив із замку в Із'яславі. Мали Потоцькі чотири східні дивани, з них один китайський, що вважався особливо цінним. А ще старий румунський килим та три вишиті килими (настінні килимки) XIX століття.

Картин з різних епох і різної тематики було в Деражному в 1939 році понад 20. Три з них з пташиними мотивами датовано XVII століттям. До найцінніших полотен належали три портрети невідомих майстрів, з

нальний музей), гравюрний портрет отамана Платова на коні. З першої половини XIX століття походили картини, з яких одна зображувала Наполеона під хрестом під час завірюхи в 1812 році, головним мотивом іншої був орел на фоні неба.

Серед новітнього мalarства виділялися твори Юліуша Коссака "Стадо Могорта" та Войцеха Коссака "Кінне полювання в Антонінах" з трьома ескізами, Фалата "Полювання на ведмедя" та "Лісники з собаками", акварель Нартовського "Інтер'єр цукрового заводу в Корці".

Була також велика композиція невідомого художника, що зображала сімейну сцену в Антонінах. На першому плані було зображено Юзефа Потоцького (батька Романа) на коні та його дочки Клементину у візку.

Судячи з того, що картина з Наполеоном згадується польським автором як копія, решта були оригіналами. Є від чого запаморочитися голові. Які ж бо імена! Франсуа Буше - французький художник XVIII століття, працював при дворі короля Людовіка XV, автор міфологічних сцен, пейзажів, ескізів для шпалер та порцелянових виробів. Юліуш Коссак - видатний польський художник XIX століття українського походження, навчався в Парижі, головна тема творів - коні, сцени з історії України та Польщі, київські та подільські пейзажі. Число творів його дуже велике, а ім'я свого часу користувалося надзвичайною популярністю в Польщі. Войцех Коссак (1856-1942) - син Юліуша - художник-баталіст, автор багатьох картин та кількох панорам, придворний художник німецького цесаря Вільгельма II. Юліан Фалат (1853-1929) - інший видатний польський худож-

ти лише одне полотно "Полювання в Антонінах". Де решта антикварних речей - невідомо. Добре, якщо збереглися, ще краще, якщо десь в Україні, га, думається, що наврояд. Якщо шановному читачеві доведеться зустріти згадані шедеври в якомусь музеї чи приватній колекції Потоцьких.

Важко втриматися, щоб не прочитувати ще одне місце з польського видання. "З огляду на місцезнаходження містечка і садиби на високому березі Горині, яка в цьому місці окреслює широку петлю, розміщення Деражного відзначалося винятковою мальовничістю".

Палац знаходився в старовинному парку, що був окрасою Деражного. Посажені в ньому приблизно в між XVIII століття ірландський садівник Діонісій Міклер - видатний ландшафтний архітектор, що в Україні заклавав близько 50 парків. "Вздовж берега Горині бігла алеяка стриженних грабов" - свідчила Анна Потоцька. Парк якимось дожив до наших днів, хоча й дуже постраждав, незайманою лишилася грабова алея. Парків Міклера збереглося небагато, отож кожен вцілілий мав би особливо цінуватися. Хочеться вірити, що в силах нинішнього покоління не дати паркові розділити гірку долю палацу.

Що ж стосується останнього, то палац загинув під час війни. Що не зруйнували німецькі літаки, те було знищене і розтягнуте співвітчизниками. Кілька колон та рештки балкона - все, що залишилося від палацу сучасникам.

Володимир
ШАБАРОВСЬКИЙ.

Це залишилося від палацу Потоцьких.